

ZAGADNIENIA NAUCZANIA JĘZYKA POLSKIEGO

Anna Omulecka

Z ZAGADNIEN PRACY Z TEKSTEM NAUKOWYM I TEKSTEM KIERUNKOWYM W GRUPIE MEDYCZNEJ

Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców w Łodzi przygotowuje od 35 lat kandydatów przybyłych z kilkudziesięciu krajów świata do podjęcia różnego rodzaju studiów w Polsce. Zdecydowana większość ubiega się o przyjazd na studia politechniczne i medyczne. Nie wszyscy przyjeżdżający do Polski są zdecydowani co do wyboru kierunku przyszłych studiów i odpowiednio przygotowani merytorycznie przez swoje krajowe szkoły. Nasi słuchacze, którzy znaleźli się np. w grupach medycznych, muszą często w Studium uzupełniać swoją wiedzę z przedmiotów takich jak fizyka, chemia czy biologia, ze względu na różnice między programami szkół krajowych a programami tych przedmiotów w szkołach polskich. Fakt ten ma wpływ na organizację i przebieg nauki w Studium. Język polski jest głównym przedmiotem nauczania, ma na celu przygotowanie studentów do odbioru treści przedmiotów, których trzeba uczyć szybko i intensywnie. W grupie medycznej biologii, fizyki, chemii uczy się już w początkach pierwszego semestru. Fizyka wchodzi w plan nauczania w trzecim tygodniu, chemia w czwartym, a w szóstym biologia.

W pierwszym okresie nauki słuchacz na lekcjach języka polskiego poznaje jego odmianę ogólną, kolokwialną. Założeniem programu nauczania (obecnie jest opracowywany nowy program wszystkich przedmiotów) było dotąd, by student-cudzoziemiec jak najszybciej i najsprawniej komunikował się w zakresie spraw życia codziennego, czytał, opowiadał i transformował krótkie teksty, prezentujące opis sytuacji, zdarzeń; opowiadanie, sprawozdanie.

Dobór treści w tekstach podręcznikowych z kursu wstępnego i kursu podstawowego, a także w tekstach znajdujących się w tęczkach w gabinecie metodycznym, był podyktowany koniecznością prezentacji tych struktur, leksyki i frazeologii, które najczęściej

występują w komunikacji językowej. Teksty i ćwiczenia z nimi związane przedstawiały uczącemu się jednostki leksykalne wokół centrów tematycznych takich jak "rano", "śniadanie", "po południu", "na obiedzie", "w kawiarni", "na ulicy"¹ itd.

Program nauczania języka polskiego kierował uwagę studenta na poznanie tej odmiany języka, która przydatna jest w dialogu. Uczący się przyswajali sobie różnego rodzaju informacje, formuły grzecznościowe podtrzymujące dialog. Były również wprowadzane formy wypowiedzi pisanej: opowiadania, opisu, charakterystyki postaci, notatki, streszczenia, planu. Student w I semestrze opanowuje system języka i niezbędny zasób słownictwa, około 1500 wyrazów. Tekst na lekcjach języka polskiego jest też przede wszystkim materiałem do ćwiczeń gramatycznych i stylistycznych.

Po wprowadzeniu podstawowych schematów składniowych i minimum słownictwa, rozpoczyna się w grupie medycznej nauka przedmiotów takich jak fizyka, chemia, biologia, określanych w Studium jako kierunkowe. Studenci najpierw poznają wzorcowe połączenia wyrazowe na lekcji języka polskiego, a na zajęciach z przedmiotów kierunkowych przetwarzają je wprowadzając leksykę specjalistyczną.

I tak na pierwszej lekcji nasi słuchacze przyswajają modele zadań: "To jest klasa", "To są klasy"² i pierwsze zdania z biologii³: "To jest komórka", "To są komórki", z fizyki⁴ "To jest odcinek", "To są odcinki".

Trudnym problemem jest stosowanie takiej korelacji między nauczaniem języka polskiego a przedmiotów kierunkowych, by nauczyciele-polonisci wyprzedzali przygotowaniem zjawiska językowe występujące w tekstach przedmiotowych, studyjnych. Nie jest to w pełni możliwe. Pewne struktury językowe muszą pojawić się najpierw na lekcjach np. fizyki; i tak np. model zdania z imięstwowem przymiotnikowym prezentowany na lekcjach języka polskiego na początku II semestru, na zajęciach fizyki musi wystąpić w tekście w dziewiątym tygodniu nauki tego przedmiotu. Opracowany już został przez polonistów harmonogram wprowadzania form wyrazowych i sche-

¹ J. K u c h a r c z y k, Język polski - kurs wstępny. Skrypt dla studentów Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1984; D. J e z i e r s k a, G. B a r a n o w s k a, Język polski dla cudzoziemców. Kurs wstępny, Łódź 1984.

² J e z i e r s k a, B a r a n o w s k a, op. cit.

³ B. P e n c z a k, Biologia ogólna, cz. I, Łódź 1985.

⁴ Fizyka, cz. I, Łódź 1985.

matów składniowych i pod tym kątem dopasowywane są nowe, powstające teksty i podręczniki przedmiotowe.

Od początku nauki w Studium nauczanie języka odbywa się na dwa sposoby. Na lekcjach języka polskiego studenci rozpoczynają naukę od przyswajania odmiany kolokwialnej, potocznej, a na lekcjach przedmiotów kierunkowych prezentowane są próbki stylu naukowego. Teksty w początkowym okresie nauki zawierają proste konstrukcje zdaniowe i tylko niezbędną leksykę. Prezentowany jest w nich styl języka pisanego, zwarty i przejrzysty, z przewagą hipotaksy nad parataksą, stosowaniem zdań bezpodmiotowych, nasyceniem imiesłowami przymiotnikowymi czynnymi i biernymi, a także stosowaniem dużej ilości rzeczowników odczasownikowych, czy też form bezosobowych czasowników.

Przedstawiony tok nauki przedmiotów kierunkowych musi uwzględniać możliwości percepcyjne studentów, ale wszystkie zabiegi redakcyjne autorów tekstów i podręczników muszą respektować osobliwości stylu specjalistycznego. Książki i teksty są układane przez specjalistów, wieloletnich, doświadczonych nauczycieli Studium. Należy też podkreślić, że podręczniki łódzkie są przeznaczone do pracy w klasie, w pracowniach, gdzie odbywa się pokaz i demonstracja modeli, przyrządów, z udziałem nauczyciela. Tekst książkowy jest jednym ze środków stosowanych na lekcji. Poszczególne tematy wynikają z programu szkoły średniej (z uwzględnieniem przydatności wiedzy rzeczowej na pierwszych latach studiów medycznych). Teksty określone powyżej jako naukowe (preparowane) prezentują materiał rzeczowy z uwzględnieniem:

1) przedstawienia materiału rzeczowego w taki sposób, by rozpoczynać naukę przedmiotu od spraw najłatwiejszych i by łączyły się, wyjaśniały następujące po sobie tematy; np. nauka biologii rozpoczyna się od przedstawienia działu nauki o komórce, gdyż uwzględniono czynnik niskiego stopnia trudności, a genetykę, ze względu na stopień komplikacji językowej, przewiduje się pod koniec nauki w Studium,

2) zachowania korelacji międzyprzedmiotowych w zakresie wzajemnych powiązań materiału rzeczowego i występowania tych samych struktur językowych,

3) ćwiczeń językowych.

W działaniach dydaktycznych na zajęciach z przedmiotów kierunkowych dążymy do rozszerzenia liczby ćwiczeń językowych (tak

będzie już w nowo powstających podręcznikach⁵), zaś na lekcjach języka polskiego do wcześniejszej prezentacji leksyki, frazeologii z zakresu medycyny.

Nasz student-cudzoziemiec w pierwszych tygodniach nauki przyswaja sobie język i wiedzę rzeczową z przedmiotów bardzo powoli, co wynika ze skomplikowanego procesu adaptacyjnego w nowych warunkach nauki i życia i z różnic poziomu studentów w danej grupie.

Konieczność rozłożenia porcji materiału rzeczowego, np. z fizyki czy biologii, na części dostępne percepcji studenta nie pozwala na prezentację przez dłuższy czas pożądanej ilości materiału.

Pod koniec I semestru studenci na lekcjach języka polskiego pracują z tekstami, zwanymi w Studium kierunkowymi. Praca z tekstem rozpoczyna się po okresie prezentacji materiału gramatycznego przy użyciu języka potocznego. W II semestrze powtarzane są trudniejsze formy gramatyczne, np. utrwalane są formy czasowników dokonanych i niedokonanych, formy zaimka "swoj" itd. Przede wszystkim zwraca się uwagę na składnię, na zdania wielokrotnie złożone i na słowotwórstwo.

Dotychczasowy podręcznik "Wybór tekstów medycznych"⁶ w grupie medycznej nie spełnia już postawionych nowych celów w nauczaniu języka. Powstają więc nowe teksty, obudowane ćwiczeniami, które lepiej realizują nasze założenia.

Ponieważ studenci poznają styl naukowy na lekcjach fizyki, biologii, chemii, widzimy więc potrzebę prezentacji takich tekstów, które można określić jako teksty popularno-naukowe. Muszą one spełniać następujące warunki:

- 1) tematyka przyrodnicza powinna być związana z wiedzą medyczną, ale nie ograniczona zbyt wąską specjalizacją,
- 2) treści zawarte w tekstach i materiał pojęciowy muszą u-

⁵ G. Baranowska, B. Penczak, Biologia, cz. I; G. Baranowska, B. Penczak, Biologia, cz. IV, Nauka o człowieku; B. Nowakowska, Chemia ogólna; P. Nosko, Fizyka dla grup medycznych.

⁶ D. Jezierska, M. Skwarczyńska, D. Zalewska-Mała, Język polski - wybór tekstów z ćwiczeniami dla grup medycznych. Skrypt dla słuchaczy Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, Łódź 1979.

względniać możliwości percepcyjne naszych studentów na różnych etapach pracy z tekstem,

3) użyte środki językowe powinny służyć do jak największej liczby różnorodnych ćwiczeń leksykalnych, morfologicznych i składniowych,

4) należy przedstawiać te środki językowe, które pojawiają się najczęściej w stylu naukowym biologii, fizyki, chemii, (został zrobiony wykaz struktur służący wyrażaniu klasyfikacji, definicji, opisu procesu itd.),

5) temat i treść informacyjna powinny być interesujące dla czytającego i pobudzać do refleksji ogólnych.

W Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców przedmiotów tak zwanych kierunkowych uczą specjaliści biologii, fizycy, chemicy. Polonista nie musi więc uczyć np. anatomii; nie ma też do tego dostatecznej kompetencji. Musi jednak często rozszerzać swoją wiedzę przyrodniczą⁷.

W doborze tematyki i treści w nich zawartych kierujemy się potrzebą przedstawienia ogólnych problemów medycznych przyrodniczych, psychologicznych. Zaproponowaliśmy ich zestaw:

- 1) biologiczne podstawy życia, zachowanie organizmów żywych,
- 2) zdrowie fizyczne i psychiczne człowieka,
- 3) niektóre choroby, ich leczenie, czynności lekarskie, zabiegi lecznicze, pielęgnacyjne i profilaktyczne,
- 4) człowiek i środowisko,
- 5) doznania fizyczne (np. pragnienie, głód, zmęczenie, niedomaganie),
- 6) osobowość człowieka,
- 7) opis badań i doświadczeń laboratoryjnych,
- 8) odkrycia, wynalazki, nowe tendencje w rozwoju medycznym,
- 9) wielkie postacie medycyny i ich odkrycia,
- 10) aparatura techniczna nauk biologicznych.

Do każdego problemu opracowywane są tematy, np. do punktu 6 powstały teksty o temperamencie, inteligencji, pamięci. Do opracowania wyżej wymienionych tematów wykorzystywane są teksty popularnonaukowe. Są to następujące rodzaje tekstów:

⁷ Mała encyklopedia zdrowia, Warszawa 1963; Mała encyklopedia medycyny, Warszawa 1982; Lekarski poradnik domowy, red. B. Zaremba, Warszawa 1968.

1) teksty preparowane przez nauczycieli języka polskiego (w konsultacji z nauczycielami biologii) z czasopism medycznych i książek - są to duże fragmenty albo całe teksty "ułatwione" leksykalnie i składniowo,

2) teksty lub wybrane fragmenty z książek czy czasopism oryginalne, bez ingerencji redakcyjnej nauczycieli, służące do pracy w klasie, a także do samodzielnej pracy studenta w domu, jednolite dla całej grupy lub dostosowane do indywidualnych potrzeb czy możliwości studentów w grupie,

3) wykłady monotematyczne z ćwiczeniami - nagrane na taśmie i ćwiczone w kabinach,

4) teksty długie i krótkie (na różne etapy nauki) do prac kontrolnych, służące do rekonstrukcji, sporządzania notatki; przygotowanie odpowiedzi na postawione pytania do tego tekstu.

Wszelkie zabiegi dydaktyczne nauczyciela-redaktora tekstów prowadzą do:

a) uczynienia tekstu łatwiejszym (jeżeli jest długi) przy użyciu środków językowych już znanych cudzoziemcowi,

b) włączenia nowych elementów językowych w taki sposób, by student mógł się ich łatwo domyślić z kontekstu,

c) przedstawienia nowych, potrzebnych struktur, leksyki czy frazeologii, które wymagają objaśnienia nauczyciela,

d) uporządkowania treści tekstu w taki sposób, by myśli głównej podporządkowane były syntaktyczne i znaczeniowe fragmenty wypowiedzi.

We wszelkich zabiegach przy opracowywaniu tekstów zwraca się uwagę na to, by adaptowany tekst nie miał nienaturalnie uproszczonych struktur⁸, gdyż nie można zmienić sensu wypowiedzi naukowej o danym zjawisku, procesie, definicji. Teksty kierunkowe przedstawione na lekcjach języka polskiego uwzględniają też styl naukowy. Zwraca się również uwagę, by styl tych wypowiedzi uwzględniał takie pojęcia jak: możliwość, konieczność, potrzebę, pewność, przekonanie, przypuszczenie.

Teksty, które powstają w Studium obudowywane są różnego rodzaju ćwiczeniami, są to np.:

1) ćwiczenia wstępne, przedstawiające nowe struktury językowe,

⁸ W. M i o d u n k a, Badania współczesnego języka polskiego z punktu widzenia potrzeb nauczania języka polskiego jako obcego, "Przegląd Polonijny" 1980, nr 3, s. 31.

2) tekst podstawowy z wyróżnionymi nowymi wyrazami, z objaśnieniem gramatycznym i ich semantyzacją,

3) ćwiczenia po tekście - słotwórcze, leksykalno-frazeologiczne, składniowe,

4) ćwiczenia transformacyjne i kompozycyjne.

Ad 1. W ćwiczeniach wstępnych stosuje się też wprowadzanie pytań ogólnych, przed czytaniem tekstu, nawiązujących do tematu. Skłaniają one do formułowania wypowiedzi, w których studenci ujawniają swoją wiedzę na proponowany temat i próbują - posługując się przyswojonym zasobem wiadomości z języka polskiego - definiować pewne pojęcia, zjawiska.

Ad 2. W Studium nigdy nie stosuje się metody tłumaczenia tekstu z jednego języka na drugi. W czasie czytania tekstu (lub przed poznaniem tekstu) stosowany jest zapis nowych form słownych na tablicy; i tak np. przy zapisie form imiennych części mowy podawana jest forma mianownika i forma przypadku występującego w tekście; przy werbalnych częściach mowy - forma bezokolicznika i forma użyta w zdaniu i w zwrotach syntaktycznych.

Ad 3. Ćwiczenia słownikowe preferują na lekcji wypowiedzi ustne (ćwiczenia pisemne w dużej części są przeznaczone na pracę domową studenta).

Ad 4. Transformacje rozwijają umiejętność analizy treści tekstu⁹. Celem tej analizy jest zrozumienie przez studenta tekstu na wszystkich poziomach znaczeń. Nauczyciel kontroluje, czy uczy się potrafi wydzielić wątek zasadniczy spośród drugoplanowych, czy dostatecznie głęboko i dokładnie rozumie treści informacyjne. Taką formą kontroli są pytania, na które odpowiedzi mieszczą się w czterech kategoriach:

- a) proste odnajdywanie informacji,
- b) wpłaskowanie,
- c) formułowanie przypuszczeń,
- d) ocenianie.

Tekst medyczny na lekcji języka polskiego posłużyć może np. do nauczania studenta dłuższych form językowych, logicznego przedstawiania treści nie zaś informacji merytorycznych sensu stricto.

Na przedmiotach kierunkowych nawet przeciętny student jest w

⁹ A. D a v i e s, H. G. W i d d o w s o n, Czytanie i pisanie, [w:] Kurs edynburski językoznawstwa stosowanego, t. II, Techniki w językoznawstwie stosowanym, Warszawa 1983, s. 132-157.

stanie wyuczyć się dużych partii materiału, gdyż w wypowiedzi ustnej stosowany jest taki sam zestaw środków językowych jak w języku pisanym. Ten sam student często na lekcji języka polskiego ma problemy przy transformacji stylu tekstu pisanego do stylu wypowiedzi ustnej. Student nie rozumie celowości analizy tekstu (albo nie potrafi sobie z nią poradzić). Można stwierdzić, że niektórzy studenci nie byli uczeni redagowania punktów, układania planu, konspektu, streszczenia. Nie można naszego studenta wyposażać w wiedzę przedmiotową z fizyki, biologii, chemii i nie nauczyć go rozumienia tekstu wypowiedzi pisanej i mówionej. Arabowie, Chińczycy, Kmerowie nie korzystają ze słowników przekładowych, bo ich nie ma w Polsce (w Studium powstają słowniki dwujęzyczne przedmiotowe do podręczników, wydawane oddzielnie). Stwierdza się też, że nie wszyscy studenci-cudzoziemcy reprezentują w jednakowym stopniu:

- 1) sprawność intelektualną,
- 2) umiejętność analizy i syntezy,
- 3) rozumienie ze słuchu.

Te uwarunkowania zmuszają do obierania takiej taktyki dydaktycznej, która musi uwzględniać możliwości studenta przeciętnego (nasi kandydaci na studia medyczne uzyskali przeważnie przeciętne wyniki w swoich szkołach średnich).

Zachowana musi być zasada stopniowania trudności, wielu powtórzeń i dużej liczby różnorodnych ćwiczeń językowych. Teksty kierunkowe na zajęciach z języka polskiego wprowadzają i rozszerzają leksykę, frazeologię nauk medycznych. Ich analiza prowadzi do rozumienia związków syntaktycznych i semantycznych w zdaniach, częściach i całości tekstu.

Celem takiego podejścia jest przygotowanie językowe studentów-cudzoziemców w Studium, chociażby w dostateczny sposób, do pracy intelektualnej na studiach i do tego by proces odbioru tekstu pisanego i mówionego odbywał się w sposób refleksyjny.

Student-cudzoziemiec kończy Studium po okresie 8-9 miesięcy nauki języka polskiego, ale dalej będzie musiał rozszerzać swoją wiedzę językową - obok wiedzy medycznej - na studiach. Słuchacz w Studium bardzo dobry i dobry, a także z silną motywacją zdobycia wyższego wykształcenia budzi naszą nadzieję, że poradzi sobie na studiach medycznych.

Ważną rolę powinny odegrać lektoraty języka polskiego jako obcego na pierwszym i drugim roku uczelni medycznej. W Łodzi prowadzą te zajęcia dydaktycy ze Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców, przygotowują oni studentów medycyny do odbioru wykładów, pomagają zrozumieć treść podręczników akademickich. Wydaje się, że dalsza praca lektora języka polskiego z tekstem na Akademii Medycznej powinna być kontynuacją pracy z tekstem w Studium i pomóc studentowi.